

Χρῆστος Γιανναράς

Γιὰ τὸ «νόημα»
τῆς πολιτικῆς

Ἴκαρος

Γιὰ τὸ «νόημα»
τῆς πολιτικῆς

© Χρήστος Γιανναράς & Έκδόσεις Ήλιος, 2019

ISBN 978-960-572-283-8

Χρῆστος Γιανναράς

Γιὰ τὸ «νόημα»
τῆς πολιτικῆς

Ἴκαρος

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

1. Αἰδῶς καὶ δίκη	11
2. Ἀναγκαιότητα καὶ ἐλευθερία	15
3. Τύποι ὀργανωμένης συνύπαρξης	19
4. Ἀναγκαστὴ συνοχή	23
5. Διολίσθηση ἀπὸ τὸ λειτούργημα στοῦ ἀξίωμα	27
6. Ἡ ratio ἐκθρονίζει τὴν αὐθεντία	33
7. Πόθος «σωτηρίας» ἐκθρονίζει τὴ ratio	37
8. Θρησκεία-Ἐγκλησία: ἐναντιοτροπία	39
9. Ὅταν προέχει τὸ ἀληθεύειν	43
10. Ἀθλημα ἢ τέχνη ἢ πολιτική;	53
11. Ἡ κοινωνία τῆς χρείας ὡς κοινωνία τοῦ ἀληθοῦς	59
12. Προ-πολιτικὸς ὁ χαρακτήρας τῆς ἐλευθερίας	65

13. Συστοιχία ἐκκλησίας τοῦ δήμου- ἐκκλησίας τῶν πιστῶν	69
14. Ἡ διαχείριση ἐξουσίας ὡς διακονία εὐθύνης	77
15. Δημοκρατία-κοινότητα-ἐνορία: ὀμόρριζες	83
16. Θρησκευτικοποίηση τῆς Ἐκκλησίας: πολιτικὲς ἐπιπτώσεις	89
17. Θρησκευτικὸς ὀλοκληρωτισμὸς	95
18. Ἰδεολογία: ἡ ἀλλοτρίωση τῆς ἀλήθειας σὲ ὀρθότητα	99
19. Societas: ἡ ἀλλοτρίωση τῆς κοινωνίας σὲ ἐταιρισμὸν	105
20. Θρησκευτικὴ «σωτηρία» καὶ πολιτικὸς ἀτομοκεντρισμὸς	111
21. Ὑλιστικὴ καὶ ἰδεαλιστικὴ ὠφελιμοθηρία	119
22. Πολιτικὸς στόχος ἡ Ἐκκλησία, ὅχι ἐκκλησιαστικὸς ἢ πολιτικὴ	127
23. Εὐρώπη εἶναι ὁ Αὐγουστίνος	135
24. Πολιτικὰ μορφώματα θρησκευτικοῦ ἀτομοκεντρισμοῦ	141

25. Ἀλλοτριώση τῆς Ἐκκλησίας σὲ «ὁμολογία»	147
26. Πολιτικῆς τριαδικὸ ἀρχέτυπο	153
27. Γνώση δὲν εἶναι ἡ κατανόηση	159
Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ θεμάτων	163

1.

Αἰδῶς καὶ Δίκη

Γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ πολιτικοῦ φαινομένου (τῆς ὀργανωμένης συνύπαρξης τῶν ἀνθρώπων) συγκροτοῦμε ὑποθετικὰ ἐνδεχόμενα: Ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἐξέλιξης τοῦ φαινομένου (τῶν ἱστορικῶν μορφωμάτων πολιτικοῦ βίου) συναγοῦμε ἐνδείξεις (λογικοὺς ὑποθετικοὺς συμπερασμοὺς) γιὰ τὶς καταγωγικὰς ἀνάγκας καὶ ἀφορμὰς ποὺ καθόρισαν τὴ γένεσιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ὅχι μὲ βεβαιότητα, μὲ ἐπαρκῆ ὡστόσο λογικὴ σιγουριὰ ὀπισθοβατοῦμε ἀπὸ τὴν Ἱστορία στὴν Προ-Ἱστορία.

Ὁ μῦθος ποὺ διέσωσε ὁ Πρωταγόρας καὶ τὸν ἐπανελάβε ὁ Πλάτων, ἀποδίδει τὴν καταγωγὴν καὶ ἀφετηρία τοῦ πολιτικοῦ γεγονότος σὲ ὑπερβατικὸ παράγοντα, ἰερὴ ἀφετηρία: *Κατ' ἀρχὰς ἄνθρωποι ὄκουν σποράδην, πόλεις δὲ οὐκ ἦσαν. Ἀπώλλυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῆ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι. Καὶ ἡ δημοσιολογικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανή*

βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής. Πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἧς μέρος πολεμική. Ἐζήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις. Ὅτ' οὖν ἀθροισθεῖεν, ἠδίκουν ἀλλήλους ἅτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην, ὥστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθίροντο. Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν, μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἐρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί.*

(Ἀρχικά οἱ ἄνθρωποι κατοικοῦσαν σκορπισμένοι, συνοικισμοὶ δὲν ὑπῆρχαν. Ἔτσι τοὺς ἀφάνιζαν τὰ θηρία, ἀφοῦ ἦταν πιὸ ἀδύναμοι ἀπὸ αὐτά. Καὶ οἱ τέχνες ποὺ εἶχαν ἐφεύρει, τοὺς πρόσφεραν ἐπαρκὴ βοήθεια γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς τροφῆς τους, ὄχι ὅμως καὶ γιὰ νὰ νικοῦν τὰ θηρία. Δὲν εἶχαν ἀκόμα ἀναπτύξει τὴν πολιτικὴν τέχνη [τὶς προϋποθέσεις τῆς συνύπαρξης] ποὺ ἓνα μέρος τῆς εἶναι ἡ τέχνη τοῦ πολέμου. Προσπαθοῦσαν λοιπὸν νὰ συναθροίζονται σὲ συγκατοικήσεις χτίζοντας συνοικισμούς. Ὅμως στὴν κοινὴ συμβίωση ὁ ἓνας ἀδικοῦσε τὸν ἄλλον, μὴ γνωρίζοντας τὴν τέχνη τῆς συνύπαρξης κι ἔτσι σκόρπιζαν, καὶ πάλι, καὶ τοὺς ἔτρωγαν τὰ θηρία. Τότε φοβήθηκε ὁ Δίας, μή-

* DIELS-KRANZ, *Fragmente der Vorsokratiker*, II, σελ. 270, 5-14 — ΠΛΑΤΩΝ, *Πρωταγόρας* 322 b1-c3.

πως ἀπολείψει τὸ ἀνθρώπινο γένος, καὶ ἔστειλε τὸν Ἑρμῆ κομίζοντα στοὺς ἀνθρώπους τὴν αἰδῶ [αὐτοσεβασμό, συστολή, φόβο τοῦ διασυρμού, φιλοτιμία] καὶ τὴ δίκη [τὸν τρόπο τῆς λογικῆς τάξης, τῆς εὐπρέπειας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιβολῆς τους], γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ὑπάρξουν οἱ λογικὰ ὀργανωμένες συνοικήσεις, δεσμοί-θεσμοὶ φιλίας καὶ συνοχῆς τῶν ἀνθρώπων.)

Ὁ μῦθος, ἀπήχημα, ἴσως καὶ γέννημα τῆς κοινῆς ἐμπειρίας, βλέπει καταγωγικὰ δεδομένον τὸν ἀτομοκεντρισμὸ τοῦ ἀνθρώπου — τὸν βλέπει νὰ εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Ἡ συλλογικότητα (ὀργανωμένη συνύπαρξη) συνιστᾷ ἐπιφαινόμενο, δὲν εἶναι καταγωγικὰ δεδομένη, εἶναι κατορθούμενη — ὄχι προῖόν τῆς φύσης τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ δῶρημα τῶν «θεῶν», δηλαδὴ ἐπίτευγμα ἐλευθερίας ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση.

Χαρίζεται, λέει ὁ μῦθος, ἡ ὀργανωμένη συνύπαρξη (ὁ πολιτικός, συγκροτημένος σὲ πόλιν βίος) ἀπὸ τοὺς «θεοὺς» στὸν ἄνθρωπο ὡς προϋπόθεση γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ὑπαρξῆς του. Χωρὶς νὰ εἶναι προῖόν τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἡ συνύπαρξη, λειτουργεῖ ὡς ἀναγκαῖος ὅρος γιὰ τὸν μὴ ἀφανισμὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἄρα ὡς προϋπόθεση γιὰ τὴν ὑπαρξὴ της. Ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τὴ φύση του ἀτομοκεντρικός, ἐπιβιώ-

νει ὡς φυσικὸ εἶδος, μόνο ἐπειδὴ τὰ άτομα τοῦ φυσικοῦ εἶδους ὑπερβαίνουν τὸν φυσικὸ ἀτομοκεντρισμὸ τους καὶ κοινωνοῦν τὶς ἀνάγκες τους. Κοινωνοῦν τὴν ἄμυνα ἔναντι τῶν ἑξώθεν ἐχθρῶν, κοινωνοῦν καὶ τὴ διαχείριση τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν ἐξειδικεύοντας τὴ γνώση καὶ τὴν ἀπασχόληση.

Ἔτσι ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη (ὁ κοινὸς τρόπος ποῦ ὑπάρχουν οἱ ἄνθρωποι, ἡ φύση-οὐσία τοῦ ἀνθρώπου) μοιάζει νὰ ἐνσαρκώνει μιὰν ἀντίφαση, μιὰ διπολικότητα ἢ ὑπαρκτικὴ σχιζοείδεια: Κυριαρχεῖται καταγωγικὰ ἀπὸ ἀνάγκες ἀτομοκεντρικῆς (ἐνστικτα, ἐνορμήσεις, ὀρέξεις) αὐτονομημένες ἀπὸ κάθε ἄλλη ὑπαρκτικὴ λειτουργία. Παράλληλα ὅμως εἶναι δεδομένες καὶ οἱ μὴ ἐνστικτώδεις ὑπαρκτικῆς λειτουργίες τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης (καθοριστικῆς ἐπίσης τοῦ τρόπου τῆς ὕπαρξης) — ἡ λογικὴ, ἡ θέληση, ἡ φαντασία, ἡ διαίσθηση, ἡ συμβολικὴ σημαντικὴ. Μὴ ἐνστικτώδεις σημαίνει: λειτουργίες ποῦ λειτουργοῦν ὄχι ὡς ἀπρόσωπες (ἀδιαφοροποιήτες) ἀναγκαιότητες, ἀλλὰ λειτουργοῦν πραγματώνοντας καὶ φανερώνοντας τὴν ἑτερότητα (ὑπαρκτικὴ μοναδικότητα καὶ ἀνομοιότητα) ποῦ χαρακτηρίζει κάθε ἀτομικὴ ὕπαρξη, παράλληλα μὲ τὸ ἀδιαφοροποίητο τῶν ἐνστικτῶν.